

працэсу. Час ужо не паўстае ў выглядзе вялізнага замкнёнага кола, як у язычніцкіх культурах, але набывае сэнс і напрамак: ён рушыць наперад да лоўнага трыумфу Боскай дабрыні, да ажыццяўлення ў сусветным маштабе завадзьяў Божых" (I, с. 3). Рэлігійна-філасофскія азначэнні арганічна дапаўняюцца на старонках даследавання маральна-каштоўнымі высновамі накшталт: "Заўсёды, калі Біблія гаворыць пра веды, яна лерадусім мае на ўвазе веды этычныя. Для нас цяпер, як даўно ўжо і для ўсяго чалавецтва, ясна, што чалавек, не ведаючы, што такое дабро і зло, не можа быць сапраўды чалавекам, не можа свядома выбіраць паміж добром і злом" (I, с. 115); "Справа пераадолення нявольніцтва, шлях да сапраўднай свабоды, які ёсць адначасова шлях да Бога і да саміх сябе, неадрыўны ад асобнай адказнасці, больш тага тэты шлях вельмі моцна звязаны з пераадоленнем бязлікасі нявольніка, з пераўтварэннем кожнага з нявольнікаў у асобу, якая ўсведамляе адказнасць перад іншымі і перад Богам" (II, с. 25) і інш.

Звернем увагу на наступную асаблівасць даследавання Г.В. Сініла. Разглядаючы тэксты Кнігі Быцця і Кнігі Зыходу, у прыватнасці апаведы пра стварэнне чалавека, прыпавесці пра грэхпадзенне, пра Каіна і Авеля, пра Хама і Вавілонскую вежу, пра Іосіфа і яго братоў, пра Скрыжалі Запавету, яна даволі смела суадносіць аваяныя сівой старажытнасцю гісторыі з праблемамі сучаснага жыцця чалавецтва, выходзіць на актуальныя абагульненні. Напрыклад, аналізуючы сэнс біблейскага Дрэва Пазнання, у раздзеле "Прыпавесць пра грэхпадзенне, або Першы досвед добра і зла" аўтар прыходзіць да высновы: «Забарону можна патлумачыць толькі адным: Бог папярэджае сваё ўлюбёнае стварэнне, выпрабуе яго і адначасова дае яму адчуць свабоду волі, свабоду маральнага выбару. Ён перасцерагае ад той небяспекі, якую нясуць у сабе веды. А што гэта так, што небяспечныя нават проста навуковыя веды, веданне ў яго спекулятыўным, грэчаскім сэнсе - пра гэта сведчыць уся гісторыя цывілізацыі. Чалавек бясконца ставіў і ставіць свае веды на службу разбурэнню, самазнішчэнню. Напэўна, гэта адбываецца таму, што нельга вылучыць навуку ў "чыстым" выглядзе, што ў чалавечым грамадстве яна непазбежна будзе звязаная з этычнымі катэгорыямі, і вельмі страшна - калі са злом» (I, с. 116).

Праблему адказнасці аднаго чалавека за другога Г.В. Сініла праецыруе на наш сённяшні дзень у сваім вытлумачэнні прыпавесці пра Каіна і Авеля. Нечакана новай выглядае і інтэрпрэтацыя вядомага міфа пра Вавілонскую вежу, які разглядаецца адначасова ў двух аспектах - гістарычным і маральна-філасофскім. Мы даведваемся спачатку, што ўзвядзенне такой велічнай пабудовы, як зікурат (велізарная ступеньчатая вежа), патрабавала шмат працоўных рук, тэхнікі, механізмаў, якія б паднялі неабходныя будаўнічыя матэрыялы на вышыню, што сведчыць аб моцнай тэхнакратычнай цывілізацыі будаўні-

коў Вавілонскай вежы. Неабходна адзначыць надзвычай жорсткія адносіны да працоўных. Старажытнаяўрэйскія крыніцы Агада і Мідраш распавядаюць пра фанатызм тых, хто задумаў будаваць вежу: яны так упарта ішлі да мэты - хутчэйшага заканчэння вялікай будоўлі, - што чалавечае жыццё страчвала ў іх вачах каштоўнасць. З гістарычнага экскурсу аўтар кнігі робіць выснову: "Якое страшнае, яскравае прадугадванне практыкі таталітарных рэжымаў XX стагоддзя, для якіх чалавечае жыццё - нішто..." (I, с. 262). Глыбока асэнсоўваецца і моўны аспект прыпавесці. «"Змяшэнне" моваў, якое ажыццяўляе Гасподзь, выглядае, як акт жыватворны для чалавецтва: сам Бог процістаіць гвалту над чалавечай свядомасцю... Біблія гаворыць нам пра тое, што існуюць розныя шляхі аб'яднання, інтэграцыі: ёсць - яднанне праз Бога, яднанне ў Духу, а ёсць - знешняе, гвалтоўнае, у межах вежы - імперыі. Такім чынам, Вавілонская вежа паўстае ў біблейным тэксце як шматмерны і адначасова вычарпальны ў сваёй паўнаце сімвал імперыі, таталітарызму, гвалту над чалавечай асобай, бесчалавечнай і бязбожнай тэхнакратычнай цывілізацыі, наогул - як сімвал тупіковага шляху чалавецтва"» (I, с. 262).

Кнігі Г.В. Сініла «Біблія як феномен культуры і літаратуры» павучальныя: яны пераконваюць, што "глыбінны сэнс біблейнага тэксту: маральныя законы людзей арганічна звязаныя з законамі сусвету, вынікаюць з яго пачаткаў" і што "Кніга Быцця, якія б аўтары (аўтар) не стаялі за яе старонкамі, - адно з самых велічных стварэнняў чалавечага духу" (I, с. 422).

Г.К. Тычко,
кафедра сацыялогіі журналістыкі

Мовы Вялікага Княства Літоўскага: матэрыялы IV Міжнароднай навуковай канферэнцыі (Брэст, 18-19 мая 2004 г.) / Пад агул. рэд. М.М. Апяхновіча. Брэст: Акадэмія, 2005. 256 с. [Мовы выдання - беларуская, руская, украінская, польская].

Да шэрагу айчынных навуковых выданняў у гэтым годзе далучыўся варты ўвагі філалагаў зборнік "Мовы Вялікага Княства Літоўскага", у якім змешчаны даклады аднайменнай IV Міжнароднай навуковай канферэнцыі (Брэст, 18-19 мая 2004 г.). Папярэдняя канферэнцыя - "Мовы ў Вялікім княстве Літоўскім і краінах Усходняй Еўропы: міграцыя слоў, выказаў і ідэй" - адбылася ў красавіку 2000 г. у Будапешце і выявіла зацікаўленасць вучоных-славістаў з розных еўрапейскіх краін праблемамі вывучэння моўнай сітуацыі ў ВКЛ. Аднак не толькі еўрапейскія славісты займаюцца даследаваннем мовы гэтага перыяду. У жніўні гэтага года выйшаў у свет першы выпуск бюлетэня паўночнаамерыканскіх беларусістаў NAVINY, дзе разам з іншымі змешчаны і матэрыялы, у якіх разглядаюцца

пытанні старой пісьмовай мовы Беларусі і Украіны.

Старабеларускі перыяд і моўная сітуацыя ў ВКЛ не перастаюць выкіпаць навуковую цікавасць, пра што сведчыць значная колькасць змешчаных у зборніку матэрыялаў (113 артыкулаў). Аб тым, што гэтая гістарычная эпоха хвалюе не толькі айчынных навукоўцаў, гаворыць тэрытарыяльная прыналежнасць аўтараў матэрыялаў: акрамя Беларусі, прадстаўлены Польшча, Украіна, Літва, Расія і Венгрыя.

У беларускамоўны зборнік арганічна ўпісаліся руская, украінская і польская мовы ва унісон са старажытнай традыцыяй суіснавання розных моў у Вялікім княстве Літоўскім, рознабаковае навуковае даследаванне чаго, па сутнасці, і вызначае асноўную тэматыку прадстаўленых работ.

Натуральна, мы маем справу з артыкуламі, якія адрозніваюцца прадметам, аспектам вывучэння. Аб гэтым ярка гавораць назвы раздзелаў зборніка: "Мовы Вялікага Княства Літоўскага", "Тэкст і кантэкст", "Лексікалогія і тэрміналогія", "Лексічныя пазычаны", "Этналінгвістыка і лінгвакультуралогія", "Марфалогія і словаўтварэнне", "Гісторыя і культуралогія", "Моўная адзінка і кантэкст", "Славянская фразеалогія", "Праблемы анамастыкі", "Літаратуразнаўства". Як бачна, прадстаўленыя матэрыялы не абмяжоўваюцца толькі мовазнаўчай тэматыкай, а распрацоўваюць і літаратуразнаўчыя, і гістарычныя тэмы. Нават пры мэтанакіраваным лінгвістычным даследаванні старажытнага перыяду, бадай што, немагчыма пазбегнуць пэўных гістарычных і культуралагічных каментарыяў і спасылкаў. Таму ўключэнне ў зборнік адпаведных раздзелаў лічыцца заканамернасцю.

Сярод артыкулаў, у якіх даследуецца непасрэдна моўная сітуацыя ў ВКЛ, адзначым прысвечаныя вывучэнню моў розных канфесій: "Język polski w cerkwi unickiej (greckokatolickiej) na obszarze przedrozbiorowej Rzeczypospolitej" (Вітольд Бобрык), "Мовы пратэстанцкіх супольнасцяў ВКЛ 2-й пал. XVI ст." (Ігар Клімаў), "Царкоўнаславянская мова ва ўжытку уніяцкай царквы" (Аляксандр Суша), аб сувязі канфесійнай мовы і народнай антрапанімічнай сістэмы ідзе гаворка ў артыкуле "Języki liturgiczne a rozwój narodowych systemów onimicznych stowian" (Зоф'я Абрамовіч).

Яшчэ адну цікавую трупку складаюць работы, прысвечаныя вывучэнню мовы беларускіх татараў, якія з'явіліся на нашых землях яшчэ ў часы ВКЛ: "Арфаграфія рэлігійных тэкстаў у кітабе Хасяневіча (1832)" (Віктар Несцяровіч), "Да пытання вывучэння мовы літоўскіх татар" (Зарына Канапацкая), "Мова ў рэлігійнай адукацыі літоўскіх (беларускіх) татар" (Ібрагім Канапацкі), "Nazewnictwo tatarów a stowiariska kultura nazewnicza w potocznej cz^ści Wielkiego ksi^stwa Litewskiego" (Леанарда Давіч).

Асобна вылучым артыкулы, у якіх разглядаюцца пэўныя лексіка-семантычныя трупы: "Назвы музычных твораў і жанраў у старабеларускай мове" (Вераніка Бандаровіч), "Старажытныя назвы галаўных убораў

(наметка, матерка)" (Святлана Струкава), "Медыцынская лексіка старабеларускай мовы XIV - пачатку XVIII стст." (Галіна Ціванова, Эрыка Ялоўская) і інш.; а таксама артыкулы аб лексічных пазычаннях старабеларускага перыяду: "Нямецкія запазычаныя і беларуская лексічная сістэма XIV - XVI ст." (Вольга Галай), "Лексічныя запазычаныя ў сістэме старабеларускай мовы канца XVI стагоддзя" (Мікола Новік), "Запазычаныя ў складзе ваеннай лексікі старабеларускай і новай беларускай мовы" (Кацярына Пех) і інш.

Яшчэ адну прадстаўнічую трупку склалі артыкулы па праблемах анамастыкі, сярод якіх варта назваць артыкул "Антропонімія як сведцельства наяўнасці многоязыччя в Литве XVI века" (Лайма Грумадзе). Аўтар названага матэрыяла выказвае небеспаспартнае меркаванне аб тым, што "во времена формирования литовских фамилий (XVI—XVII вв.) литовско-белорусско-польское многоязычие имело место на гораздо более широкой нынешней территории Литвы, чем это является общепринятым мнением". У артыкуле "Назвы адантрапанімічнага паходжання ў тапаніміі паўночна-ўсходніх зямель Вялікага княства Літоўскага" не толькі аналізуюцца адметнасці ўзнікнення старажытных антрапатанімаў, але і ўдакладняюцца ўяўленні аб станаўленні старажытнага нацыянальнага іменаслова.

Частка матэрыялаў канферэнцыі прысвечана пытанням фразеалогіі фальклору, літаратурнай і дыялектнай мовы.

Дыхранічныя лінгвістычныя даследаванні пэўнага перыяду гісторыі мовы ў залежнасці ад прадмета, на якім сканцэнтравана ўвага навукоўцы, могуць уяўляць сабой як аналіз мовы канкрэтнага твора, групы твораў, жанру, моўнай з'явы, граматычнай катэгорыі, лексіка-семантычнай групы і да т. п., так і больш шырокую сістэматызацыю і абагульненне. Пры гэтым абодва напрамкі ўзаемазалежныя, узаемаабумоўленыя і ўзаемадапаўняльныя.

У дадзеным зборніку больш шырока прадстаўлены работы першага тыпу. Увагу гісторыка мовы звяртае на сябе, напрыклад, артыкул "Слова *ораш* і *орашец* 'велікан' у старабеларускай "Повести о Трышчане" (Андраш Золтан), цікавы скрупулёзным вывучэннем шляху пранікнення канкрэтнага хунгарызма ў старабеларускую мову; артыкул "Аб білінгвістычным характары старабеларускага рэлігійнага тэксту (на прыкладзе "Собранія прыпадковъ краткого и духовныхъ особамъ потребного", Супрасль, 1722)" (Ірына Будзько), у якім змешчаны не толькі назіранні над мовай канкрэтнага помніка, але і прыводзяцца слушныя агульныя заўвагі адносна старажытнага пісьменства; артыкул "Спецыфіка змянення [e>o] ў беларускай мове" (Ірына Мэта), у якім разглядаецца праўленне адной з адметных фанетычных рыс беларускай мовы на канкрэтных прыкладах; «Ргбѡа lokalizacji "Kroniki Wuchowca" w oragisii o faktu j^zykowe» (Лілія Цітко), аўтар якога, прааналізаваўшы некаторыя фанетычныя і граматычныя асаблівасці тэксту, пры-

шла да высновы аб тым, што «айчынай "Хронікі Быхаўца" былі землі паўднёва-заходняй Беларусі»; артыкул "Час як лексіка-семантычная катэгорыя ў летапісным тэксце" (Станіслава Каралевіч), у якім прыводзіцца спроба параўнання лексічных мікрасістэм з тэмпаральным значэннем у старабеларускім (Баркулабаўскім) і старарускіх летапісах.

Калі гаварыць пра работы абагульняючага тыпу, то, безумоўна, варта назваць артыкул "Вялікае княства Літоўскае і сучаснасць (моўная сітуацыя)" (Фёдар Клімчук) з цікавымі лінгвістычнымі і статыстычнымі назіраннямі аўтара (якія, праўда, адносяцца толькі да тэрыторыі Берасцейска-Пінскага Палесся ў розныя гістарычныя часы); артыкул "Асноўныя этапы развіцця беларускай мовы ў айчынай гісторыі" (Павел Корнеў), у якім прыводзіцца сціслая агульнапрынятая перыядызацыя гісторыі беларускай мовы ад VIII ст. і да нашых дзён.

Вялікую цікавасць у гісторыкаў мовы можа выклікаць артыкул "Праблемы старабе-

ларускай мовы ў лінгвістычных даследаваннях 1920-х гадоў" (Ганна Кулеш), у якім не проста акрэсліваецца кола пытанняў, што займалі С. Некрашэвіча, Я. Лёсіка, В. Ластоўскага, Я. Станкевіча пры звароце іх да старабеларускага перыяду, а ўздымаецца праблема адносін айчыннай навукоўцаў да існавання агульнай усходнеславянскай мовы-асновы, праблема, з якой сутыкаецца кожны гісторык мовы і вырашэнне якой даўно патрабуе перагляду.

Цікавы матэрыял у дадзеным зборніку знойдуць для сябе не толькі гісторыкі мовы. У шэрагу работ аб'ектам вывучэння з'яўляюцца сучасныя тэксты. Некаторыя з матэрыялаўносяць супастаўляльна-параўнальны характар.

Рэцэнзуемы зборнік, безумоўна, пазнаёміць навукоўцаў з новымі цікавымі і арыгінальнымі даследаваннямі моў у ВКЛ.

М.І. Свістунова,
кафедра гісторыі беларускай мовы